

SLOVENSKA GEODETSKA ZBIRKA V LETU 2007

Irena Ažman, Brane Mihelič

1. POMEN SLOVENSKE GEODETSKE ZBIRKE IN NJEN RAZVOJ

Slovenska geodetska zbirka (SGZ) je osrednja muzejska predstavitev geodezije na Slovenskem. Odprta je bila leta 1987 v prenovljenih prostorih gradu Bogenšperk. Skrb za vzpostavitev je prevzela Zveza geodetov Slovenije. Leta 1987 je s podpisom dogovora med Zvezo geodetov Slovenije in Tehniškim muzejem Slovenije SGZ postala oddelek Tehniškega muzeja Slovenije.

Slika 1: Grad Bogenšperk na razglednici, pripravljeni v letu 2007 (foto: Brane Mihelič).

Temeljni nameni zbirke so:

- dokumentiranje zgodovine geodetske stroke na Slovenskem;
- posredovanje geodetskega zgodovinskega gradiva javnosti v obliki stalnih in občasnih razstav, razprav ter poljudnoznanstvenih izsledkov;
- evidentiranje, zbiranje, hranjenje, proučevanje, urejanje, varovanje, restavriranje in razstavljanje eksponatov.

Vizija Slovenske geodetske zbirke je postati v slovenskem in mednarodnem prostoru prepoznavna muzejska postavitev, povezana s celovito predstavitvijo osebnosti Janeza Vajkarda Valvasorja na gradu Bogenšperk.

Zbirka ima s strokovnega in kulturnega stališča priznan nacionalni pomen.

SGZ je zasnovana tako, da prikazuje razvoj zemljemerstva, geodezije in kartografije od prvih začetkov preko rimskega obdobja, srednjega veka, obdobja nastanka in razvoja zemljiškega katastra, obdobja med vojnami, NOB in posebej povojni razvoj.

Javni zavod Bogenšperk se je začel aktivneje ukvarjati z zbirko v letih 2005 in 2006, sodelovali pa so Tehniški muzej Slovenije, Geodetska uprava Republike Slovenije (geodetska uprava) in Geodetski inštitut Slovenije kot izvajalec del. V letih 2004, 2005 so bili skladno z muzejskimi načeli popisani vsi eksponati v zbirki. Eksponati so bili fotografirani in oštevilčeni, shranjeni so v sistemu Ministrstva za kulturo oziroma Tehniškega muzeja Slovenije. Popis eksponatov je po skoraj dveh desetletjih od postavitve pomenil osnovo za začetek fazne prenove Slovenske geodetske zbirke na gradu Bogenšperk. V letu 2006 je bila izvedena delna dopolnitev zbirke. Javni zavod Bogenšperk je na razpisu Ministrstva za kulturo pridobil določena finančna sredstva, del nalog pa je financirala geodetska uprava iz proračuna, skladno s programom del. Dopolnitev se je nanašala predvsem na večjo popularizacijo zbirke, saj so bili dodani elementi, ki pritegnejo laične obiskovalce in šolsko mladino, ki pravzaprav predstavljajo večino obiskovalcev zbirke. Dopolnitev je vsebovala: nabavo predvajanika s filmskim prikazom zemljemerstva in izdelave zemljiškokatastrskih načrtov nekoč in danes, okrogla soba v stolpu je bila na novo opremljena z izdelki s področja fotogrametrije, taktilne kartografije (možen je ogled stereoparov). Kupljen je bil računalnik, ki omogoča seznanitev z geodetskimi podatki. V galeriji so prikazane novosti – tehnologija merjenj s pomočjo GPS, pomorska kartografija, vzorci državnih kart ter različnih tematskih kart, obiskovalec pa se lahko tu seznani tudi z nastankom karte. Inštrumenti v stolpu niso bili dopolnjeni, dodana so bila le navodila za uporabo teodolita in zamenjani poškodovani napisi k vsem inštrumentom v stolpu.

2. NOVOSTI V ZBIRKI V LETU 2007

V letu 2007 si je avtorska skupina v sestavi Irena Ažman (Geodetska uprava RS), Jon Grobovšek (Geodetski inštitut Slovenije), dr. Orest Jarh (Tehniški muzej Slovenije), Brane Mihelič (Geodetski inštitut Slovenije), Martina Orehovec (Tehniški muzej Slovenije) ter Joži Vovk (Javni zavod Bogenšperk) zastavila cilj, da zbirko obogati z ambientalnimi prikazi geodetske stroke in jo na ta način približa najširšemu krogu obiskovalcev vseh izobrazbenih in starostnih skupin. Glavna usmeritev pri izvedbi dopolnitev zbirke v letu 2007 je bilo smiselno nadaljevanje lanskih nalog s ciljem postopne, celovite prenove zbirke z novo razstavno opremo. Enakovreden poudarek smo skušali nameniti tako novim vsebinam kot tudi novim oblikam prikazov. Projekt so financirali: geodetska uprava, Javni zavod Bogenšperk in Ministrstvo za kulturo.

V okviru dopolnitev v letu 2007 so bile dogovorjene naslednje naloge:

- priprava, izdelava in postavitve scenskega ozadja za ambientalno predstavitev meritev v preteklosti,
- izdelava nove predstavitve razstavnih predmetov v zgornjem delu stolpa,
- izdelava predstavitve Slovenske geodetske zbirke na razglednici (zasnova in oblikovanje).

2.1 Ambientalna predstavitev meritev

Operativno izvedbo prenove zbirke smo začeli ob strokovni pomoči sodelavcev Tehniškega muzeja Slovenije. Na osnovi modernega muzejskega pristopa je bilo načrtovano, da se v obstoječo zbirko vključi t. i. ambientalne prikaze v povezavi z merjenjem s starimi geodetskimi inštrumenti. Odločili smo se za izdelavo lutke v podobi Valvasorja, ki s pomočjo kopije Habermelovega teodolita izvaja terenske meritve (slika 2).

Ker soba nasproti galerije še ni bila uporabna za tovrstno sceno, smo rešitev poiskali znotraj obstoječih prostorov na neizkoriščenem grajskem podstrešju. Leseno ostrežje smo morali delno »zakriti« z delovnim ozadjem Valvasorjevega stojišča. Za to je bilo treba izbrati vsebinsko primeren motiv iz ustreznega zgodovinskega obdobja. Med različnimi predlogami se je kot najboljša scenska rešitev izkazala risba, ki prikazuje dva srednjeveška zemljemerca pri merjenju razdalj in kotov s preprostimi orodji. Risbo smo vsebinsko dopolnili tako, da je postala sestavni del ambianta. Avtentičnost celotnega prikaza dopolnjujejo še merska veriga, ki je bila v zgodovini namenjena merjenju razdalj (kot razstavni eksponat je bila prenesena iz zbirke v stolpu), z listjem pokrita tla in dodatna osvetlitev glavnih scenskih detajlov.

Slika 2: Ogled ambientalnega prikaza meritev na otvoritvi (foto: Boštjan Pucelj).

Valvasorja, ki po dostopnih virih velja za začetnika zemljemerstva na slovenskih tleh, ter najpomembnejše sestavine novega ambianta, smo na obiskovalcu razumljiv način predstavili tudi z besedilom in opisi na predstavitveni plošči in jo pritrdili na steno poleg pleksi stekla, ki nudi

pogled na ambient. Poleg zemljemerstva pripada Valvasorju tudi pionirska vloga pri razvoju slovenske kartografije. Obe področji njegovega delovanja sta zelo močno povezani s Slovensko geodetsko zbirko. Zato je na predstavitveni plošči v neposredni bližini ambientalnega prikaza predstavljen tudi Valvasor kot kartograf.

Na veznem hodniku so razstavljene in opisane tudi tri stare karte Vojvodine Kranjske. Ena je Valvasorjeva karta Kranjske, Krasa, Istre in Slovenske marke, drugi dve pa sta sicer nemškega izvora, vendar sta bili izrisani na osnovi Valvasorjevih predlog, kar je tudi dokumentirano.

2.2. Panoramska predstavitev gradu Bogenšperk in okolice

Geodetska zbirka je ena od grajskih zbirk, ki je zgodovinsko vezana na grad Bogenšperk. Še večji poudarek njeni povezanosti z gradom smo želeli dati z vključitvijo sodobnih geodetskih izdelkov, ki lahko slikovno predstavijo grad z okolico tudi v širšem slovenskem prostoru.

Najbolj nazoren je bil 360-stopinjski panoramski prikaz gradu in okoliške pokrajine v spodnji sobi v stolpu. Glede na položaj gradu v naravi smo morali okolico fotografirati s pomočjo balona. Združitev posameznih delov v enotno panoramo je zahtevala ustrezne pogoje. Namesto premikajočega se balona smo zato izvedli t. i. sidranje balona. Po določitvi optimalne višine nad tlemi (pribl. 65–70 m) in zagotovitvi vseh ostalih pogojev smo dobili uporabne fotografske podatke. Sledil je precej dolgotrajen računalniški postopek geolociranja posameznih posnetkov in usklajevanja robnih podatkov. Z rekognosciranjem vidnih slikovnih detajlov in združevanjem posnetkov smo izdelali celotno panoramo. Ob uporabi dodatnega kartografskega gradiva smo določili položaj vidnih naselij in najbolj izrazitih reliefnih oblik. V posebej oblikovanem prostoru pod sliko smo vse izbrane geografske elemente pojasnili z imeni, vrhove pa tudi z nadmorskimi višinami.

Stene spodnje stolpne sobe z okroglim tlorisom so bile najprimernejše za postavitev panoramske slike. Zaradi dveh oken in vrat smo morali celotno sliko prilagoditi tem pogojem s tem, da smo jo razdelili na tri različne dele, zagotovili slikovno prekrivanje na robovih in upoštevali skladnost z usmeritvijo na geografski sever. Barvni izrisi so zaščiteni tako, da so v stiku lepljene na pleksi steklo, ki je edino dopuščalo montažo panoram na neenakomerno ukrivljene stene med okenskimi in vratnimi odprtinami.

2.3 Nova predstavitev razstavnih predmetov

Soba, ki je zadnja v nizu razstavnih prostorov, v letu 2006 ni bila zajeta v prenovo. Takrat je bila le odstranjena poškodovana razstavna oprema in nekaj opisov predmetov. Skladno s sprejetimi usmeritvami smo nadaljevali prenovo tega prostora (slika 3) v stolpu s ciljem, da tudi ta zelo strokovni del zbirke preuredimo in povprečnemu obiskovalcu ponudimo na bolj prijazen način. To nas je vodilo k delni selekciji in grupiranju obstoječih predmetov ter posledično k novi prostorski razporeditvi in modernejši predstavitvi. V eno skupino smo zajeli razstavljeno geodetsko opremo za izvajanje meritev na terenu, v drugo pa opremo za pomoč pri strokovnem delu s terenskimi podatki v pisarni.

Za lažje razumevanje in pojasnila o razstavljenih predmetih smo prostor opremili z informacijami na treh novih panojih, ki so tehnično enotno oblikovani in opremljeni. Pri vhodnih vratih je t. i. predstaviten pano. Na njem je kratek, laičen opis geodezije kot znanosti in njenega pomena tudi za neprekinjen razvoj tehnologije merjenja, kar se odraža v vse modernejši merski opremi. Sledi splošen opis geodetskih orodij in drugih uporabnih pripomočkov za delo na terenu ter kasneje za obdelavo podatkov in kartiranje. Glede na razpoložljivi prostor je v stolpu razstavljen le manjši del opreme, ki je bil pridobljen pred postavitvijo zbirke leta 1987. Zbrani so predvsem eksponati iz 19. in 20. stoletja, pri nekaterih pa leto izdelave niti ni znano.

Slika 3: Ogled prenovljenih instrumentov na otvoritvi (foto: Boštjan Pucelj).

Vsi geodetski instrumenti ali pripomočki so nedvoumno označeni s pomočjo prozornih pleksi kock. Na vsaki kocki je enotna številčna oznaka, ki nudi obiskovalcu povezavo s podatki o eksponatu na enem od zgoraj opisanih seznamov. Kocke pomenijo tudi oblikovno in estetsko obogatitev razstavne opreme.

2.4 Predstavitev Slovenske geodetske zbirke na razglednicah

Zbirka je namenjena predvsem temu, da si jo ogleda čim širši krog obiskovalcev, tako strokovnjakov kot laikov. V povezavi z lansko izdajo zloženke o geodetski zbirki smo za njihov obisk pripravili nov promocijski izdelek večje uporabne vrednosti – razglednico. Za prvo razglednico (slika 1) smo iz množice fotografij izbrali nov posnetek gradu Bogenšperk iz zraka in ga kombinirali z dvema manjšima slikovnima detajloma. Na enem je – za primerjavo – Valvasorjeva slika gradu Bogenšperk iz leta 1679, na drugem pa slika teodolita kot najbolj tipičnega geodetskega instrumenta. Pri oblikovanju celostne podobe smo pazili na vsebinsko uravnoteženost vseh grafičnih elementov,

pod obe manjši sliki pa sta dodana še naziva gradu in zbirke. Za slikovni motiv druge razglednice smo izbrali pomanjšan Valvasorjev zemljevid Kranjske iz leta 1689. Z dovoljenjem smo kot osnovni vir podatkov uporabili skenogram karte, ki je v lasti Narodne univerzitetne knjižnice v Ljubljani.

2.5 Podpis dogovora o upravljanju SGZ

Ob otvoritvi Ambientalnih prikazov v Slovenski geodetski zbirki v decembru 2007 je bil podpisan dogovor o upravljanju SGZ (slika 4) med Geodetsko upravo Republike Slovenije, Občino Šmartno pri Litiji, Javnim zavodom Bogenšperk, Tehniškim muzejem Slovenije in Zvezo geodetov Slovenije. S tem dogovorom so podpisniki uredili medsebojne obveznosti, pravice in odgovornosti glede upravljanja, vzdrževanja in razvoja Slovenske geodetske zbirke na gradu Bogenšperk.

Podpisniki dogovora so se obvezali, da bodo ustanovili skupen organ – strokovni odbor, ki ga sestavlja 5 članov, in sicer po en predstavnik posameznega podpisnika. Naloge strokovnega odbora so predvsem spremljanje in ocenjevanje dela in upravljanja zbirke ter dajanje pobud in predlogov za reševanje odprtih vprašanj; sodelovanje v aktivnostih Javnega zavoda Bogenšperk, povezanih z gradom in drugimi zbirkami v gradu; spodbujanje promocijskih ter drugih aktivnosti za seznaitvev javnosti z zbirkami in dogajanjem na Gradu Bogenšperk ter spodbujanje povezovanja zbirke z ostalimi muzejskim zbirkami v gradu in drugimi aktivnostmi, ki jih izvaja Javni zavod Bogenšperk.

Slika 4: Podpisniki dogovora o upravljanju.

Podpisniki dogovora so s podpisom prevzeli naslednje obveznosti:

1. Geodetska uprava Republike Slovenije se zavezuje, da bo zagotovila:

- strokovno pomoč pri vodenju zbirke;
- v okviru finančnih možnosti sredstva za izdajo strokovnega gradiva, ki se nanaša na poslanstvo zbirke ter sredstva za vzdrževanje, dopolnitve, posodobitve ali prenovo zbirke;

2. Javni zavod Bogenšperk se zavezuje, da bo zagotovil:

- redno vzdrževanje prostorov, ki so namenjeni zbirki;
- redno vzdrževanje zbirke po strokovnih smernicah Tehniškega muzeja Slovenije;
- odgovorno osebo za upravljanje zbirke;
- sredstva za plačila zavarovalnih premij in varovanja zbirke;

3. Občina Šmartno pri Litiji se zavezuje, da bo zagotovila:

- sredstva za zagotavljanje tekočega vzdrževanja prostorov, ki so namenjeni zbirki;
- strokovno in organizacijsko pomoč pri vodenju zbirke;
- popularizacijo zbirke in dejavnosti na gradu;

4. Tehniški muzej Slovenije se zavezuje, da bo:

- zbirko dopolnjeval s predmeti, ki so že v njegovi lasti in novimi pridobitvami;
- zagotovil kustosa/kustosinjo, ki bo izvajal/a strokovno vodstvo, evidenco in računalniško obdelavo eksponatov in nadzor zbirke vsaj dvakrat letno;
- v okviru svojih možnosti zagotovil sredstva za nakup novih eksponatov ter izvajal konservatorske in restavratorske postopke;
- strokovno usposobil zadolženo osebo za vodenje na gradu Bogenšperk po programu Tehniškega muzeja Slovenije;
- v okviru svojih možnosti zagotavljal storitev svojih strokovnih in tehničnih služb pri tekočem vzdrževanju zbirke;

5. Zveza geodetov Slovenije se zavezuje, da bo:

- prek članstva v geodetskih društvih zagotovila strokovno pomoč pri delu Slovenske geodetske zbirke;
- obveščala člane društev in strokovno javnost o dogajanjih, povezanih z zbirko;
- izvajala aktivnosti za spodbujanje sofinanciranja upravljanja zbirke s strani članov geodetskih društev in zainteresiranih organizacij.

Vsi podpisniki dogovora pa so se zavezali, da bodo za potrebe zbirke izvajali aktivnosti za pridobitev dodatnih sredstev s prijavi na javnih razpisih v Republiki Sloveniji in Evropski uniji.

3. ZAKLJUČEK

Pri izvedbi nalog v letu 2007 smo sledili usmeritvi po smiselnem nadgrajevanju že opravljenega

dela in posegov v zbirko v letu 2006. Pri novostih, ki so danes že nepogrešljiv sestavni del katere koli sodobno zasnovane razstave, so bila upoštevana zelo tehtna priporočila Tehniškega muzeja Slovenije. To se odraža predvsem v smiselni scenski postavitvi ambienta z Valvasorjem in s starim geodetskim merskim instrumentom. S tem so predvsem obiskovalci pridobili eno najbolj zanimivih lokacij ogleda v dopolnjeni zbirki.

Panoramska predstavitev gradu in okolica ter predstavitev eksponatov v stolpu sta bili izvedeni z uporabo digitalne tehnologije in današnjimi izraznimi sredstvi, ki so široko zastopana tudi v slovenski geodeziji in kartografiji. Enotni predstavitveni panoji ponujajo človeku prijaznejši stik in spoznavanje s predmeti zbirke, ki je še vedno strokovno preveč zahtevna za povprečnega obiskovalca.

Novosti so sicer osvežile in scensko razgibale celotno zbirko, ki pa z vidika modernega muzeološkega pristopa ostaja oblikovno zastarela, vsebinsko še premalo zanimiva in tudi delno poškodovana. Zbirka po dveh desetletjih obstoja v naslednji fazi zahteva celostno prenovu z novo razstavno opremo, novimi predmeti, interaktivnimi prikazi in dodatnim prostorom nasproti viseče galerije. Delo zadnjih let in vložena sredstva so lahko v celoti vključena v fazo take prenove.

Podpisani dogovor o upravljanju zbirke ter o obveznostih in odgovornosti sopolisnikov navdaja vse geodete s trdnim upanjem, da bo nacionalno in strokovno pomembna zbirka ponovno v celoti zaživela ter bo nudila ustrezne pogoje za predstavitev geodezije tudi v evropskem prostoru. Lokacija gradu Bogenšperk pa bo lahko postala (kot se je že dogodilo z zaključno konferenco popisa nepremičnin) in ostala za geodete pomemben prostor, uporaben tudi za organizacijo raznih geodetskih prireditev, obeležij in srečanj tako na strokovnem kot tudi družabnem področju.

mag. Irena Ažman

Geodetska uprava Republike Slovenije

E-pošta: irena.azman@gov.si

Brane Mihelič, univ. dipl. inž. geod.

Geodetski inštitut Slovenije

E-pošta: brane.mihelic@geod-is.si